

Katus Elvira*

A MAGYAR NYELV ÉS CIVILIZÁCIÓ TANULMÁNYOZÁSA A VELIKO TARNOVOI EGYETEMEN

Az interkulturális szemléletű kommunikatív idegennyelv-oktatás az utóbbi években felgyorsult globalizációnak köszönhetően egyre inkább gyakorlattá válik. E sorok szerzője el sem tudja képzelni, hogy a külföldön oktató magyar vendégtanár ne ezt az elvet vallja magáénak. Az idegen ajkúak sikeres magyar-nyelv-használata ugyanis elképzelhetetlen kommunikatív kompetencia nélkül, melynek az adott esetben igen lényeges összetevője az interkulturális kompetencia.

A Veliko Tarnovoi Szt. Cirill és Metód Tudományegyetemen harmadik éve dolgozom magyar vendégoktatóként. Óráimat (fakultatív magyar nyelvi oktatás folyik) a nyelvtudást, mint nyelvet és kultúrát szerves egységként kezelve, *Magyar nyelv és kultúra* címmel hirdetem, és ennek megfelelően tartom meg.

A bolgár egyetemi hallgató első idegen nyelvként az angolt választja, de másodikként már sokan választanak nem világnyelvet. Olasz lektor kollégámnál 50 fő jelentkezett olasz kezdő nyelvtanfolyamra, spanyol lektor kollégám pedig már nem győzi egyedül a munkát, így megbízott előadók is több csoportnak tartanak spanyol nyelvtanfolyamot. Magyar nyelvtanfolyamokon ugyan még nincs „túljelentkezés”, de összességében elmondható, hogy a bolgár egyetemi hallgató tudatában van annak, hogy az egyesült Európának csak úgy lehet „piacképes” állampolgára, ha diplomája, szaktudása mellett több idegen nyelvben „érzi magát otthon”.

Valószínűleg ezzel magyarázható, hogy az egyetem Közgazdasági és Turisztikai Karán sikerült akkreditáltatnom a *Magyar nyelv és kultúra* című két féléves stúdiumot mint kötelezően választható tárgyat a közgazdász és turisztika szakos hallgatók számára. Az új tanterv szerint tanuló hallgatók választhatják ezt a tárgyat a 9. félévben, így a magyar vendégoktató a következő tanévtől kezdheti ott a munkáját.

A *Bevezetés a magyar nyelv és civilizáció tanulmányozásába* című 120 órás tanfolyamot a 2005/2006-os tanév őszi félévében hirdetem meg. Helyi tapasztalataim irányították a figyelmem arra, hogy az itteni hallgatók nem akarják magukat lekötöni több éven át a magyar nyelv tanulásával, viszont szívesen megtudnának töb-

---

* Katus Elvira, vendégoktató, Szt. Cirill és Metód Tudományegyetem, Veliko Tarnovo.

bet is mai Magyarországról, a magyar kultúráról, a magyar nyelvről, a viselkedési normákról, „kicsit” megtanulnának magyarul még abban az esetben is, ha Budapesten, a Közép-európai Egyetemen angolul folytatják tanulmányaikat.

A tanfolyamra az elmúlt év őszén tízen jelentkeztek.

Az első megoldandó feladat az volt, milyen nyelvkönyvet használjunk. Elöljáróban közlöm, hogy véleményem szerint rossz tankönyv nincs, legfeljebb nem jól választottuk ki az adott céloknak megfelelőt. Választásom Somos Béla *1000 szó magyarul* című tankönyvének második kiadására esett. A könyv nagy előnye, hogy az egyes leckék végén angol és német nyelvű szöszedetet közöl. Magyar–bolgár és bolgár–magyar szótár ugyanis évtizedek óta nem jelent meg, kis formátumú turisztaszótár is csak elvétve kapható. Az *1000 szó magyarul* csak tanári irányítással használható, hiszen az olvasási és kiejtési problémákkal együtt a nyelvtani kérdések is felmerülnek a tanulás folyamán – egyetemistákról, egyetemi kollégákról van szó, akik tudatosan tanulják a nyelvet –, s a bolgár hallgatóság esetében ezekre a kérdésekre csak az a nyelvtanár képes válaszolni, aki a bolgár és a magyar nyelv rejtelmeivel egyaránt tisztában van. Ilyen felkészültségű nyelvtanárra azért van szükség, hogy már előzetesen felkészüljön arra, milyen nyelvtani kérdéseket, problémákat kell a bolgár hallgatónak alaposan megmagyarázni, milyen szerkezeteket kell velük jobban begyakoroltatni.

A 120 órás tanfolyam célkitűzése nyelvtudás szempontjából az alábbiakban foglalhatók össze:

- a tanfolyam végére a hallgató tanuljon meg helyesen olvasni magyarul;
- a magyar nyelv használata során törekedjen az érhető kiejtésre (nem kis feladat a bolgárokat megtanítani a hosszú és rövid magánhangzók és mássalhangzók helyes használatára, továbbá begyakoroltatni, hogy a magánhangzó ékezte nem a hangsúly helyét jelöli a magyarban);
- alapvető nyelvtani ismeretek elsajátítása.

A 120 órás tanfolyam két féléven keresztül (15 hét egy félév) heti 4 órás alkalmakat jelent. Ebből a 4 órából hármat fordítunk célirányosan a magyar nyelv tanulására, egy órában pedig bolgár nyelven előadás hangzik el a tágan értelmezett hungarológia tárgyköréből.

A magyar mint idegen nyelv tanítása bolgárok számára kérdéskörének mára már tekintélyes szakirodalma van, magyarul is olvashatók Indra Nikolova Markova, Mariana Sztefanova, Szavelina Banova, valamint a jelen közlemény szerzőjének munkái.

Az interkulturális ismeretek beépítése a 120 órába igencsak embert próbáló feladat. Meggyőződésem, hogy ilyen tankönyvet a külföldi vendégoktatói helyekre nem lehet készíteni. Az átadandó ismereteket ugyan meg lehet határozni mint ideális célkitűzést, de a vendégoktatói helyek nemcsak abban különböznek, hogy egyik helyen magyar szak van, másutt pedig lektorátus, hanem abban is, hogy az adott nyelvterületen milyen igényeknek kell megfelelni.

Egy-egy előadást hosszas felkészülés előz meg, mert nem csak arra kell odafigyelni, hogy milyen kapcsolat van pl. a történelmi, az irodalomtörténeti és egyéb

kultúrtörténeti események között, de arra is, hogy adott korszaknak milyenek a bolgár történelmi és kulturális fejlődéssel összefüggő vonatkozásai.

Az átlag bolgár (ideértve a nem történelem szakos diplomásokat is) magyar történelmi ismeretei ugyanolyan hézagosak, mint az átlag magyar bolgár történelmi ismeretei. Hazánk fia is többnyire annyit tud a bolgár történelemből, hogy Bulgária hosszú ideig volt török elnyomás alatt.

Nemzeti ünnepeink is jó alkalmat adnak a magyar történelem sorsfordító eseményeink ismertetésére.

Szerencsére az érdeklődő hallgatók figyelmébe tudom ajánlani Szávai János 2001-ben bolgárul is megjelent *Magyarország (történelem és kultúra)* című könyvét. Kis magyar történelem bolgárul ugyanis utoljára a múlt század 60-as éveiben jelent meg, s ma már csak nagyobb könyvtárakban lelhető fel.

A magyar irodalom tárgyalásánál sokat segít a bolgárra lefordított magyar szépirodalom: Márai, Kertész, Pilinszky, Balassi évfordulós füzet stb. Hiánypótló munka jelent meg a közelmúltban: magyar irodalomtörténet két kötetben, *Panoráma* címmel, Jonka Najdenova összeállításában. A magyar irodalom klasszikusai (Jókai, Mikszáth, Móricz, Móra, Petőfi, Ady, József Attila és a többiek, újabb irodalmunkból pedig Örkény, Eszterházy Péter és mások) még a szocialista együttműködés korában, amikor évente meghatározott számú könyvet fordítottak magyarra, illetve bolgárra, többé-kevésbé jó vagy kevésbé jó fordításban, de széles körben terjesztve kerültek a bolgár könyvpiacra. Ennek köszönhetően a Veliko Tarnovoi Egyetem Központi Könyvtárában is szépszámu magyar olvasnivalót találunk bolgár nyelven.

Más kultúrtörténeti kérdésekben (pl. zene, képzőművészet, népművészet) jó szolgálatot tesz a *Pannon Enciklopédia* CD-változata, s egyben látványosabb is a pusztá előszónál.

Nem véletlenül szentelek óráimon nagyobb figyelmet a magyar viselkedési normáknak és az illemtannak. Ilyen ismeretekre ugyanis annak is szüksége van, aki például néhány magyarul elhangzó udvariassági formula után angolul folytatja a beszélgetést magyar üzleti partnerével. A bolgár hallgatónak feltétlenül el kell mondanunk, hogy Magyarországon a beszélgető társsal – különösen, ha nem közeli ismerősünk – megtartjuk a „három lépés távolságot”. A magyar ember ugyanis, ha beszélgető partnere két lépésnél közelebb lép hozzá, reflexszerűen hátrál, míg a bolgár számára természetes, hogy jó szándéka jeléül, minél közelebb álljon a partnerhez. Fel kell hívni a figyelmet arra is, ami egyes bolgár tájakon még ma is természetes dolog, hogy beszélgetés közben megfogják időnként a partner karját – ezt Magyarországon a beszélgető partner nemének függvényében félreértik, intimitásnak veszik.

Közismert, hogy a bolgárok helyeslésüket vagy nemtetszésüket a magyartól és sok más néptől eltérő fejbólintással fejezik ki. Ezt ők is tudják, s mivel nagyon nehéz reflexszerű mozgásokat a nyelvi kódváltással egyidejűleg az idegen nyelvi környezetnek megfelelően alkalmazni, a közbülső megoldást célszerű javasolni: inkább ne bólogassanak. Saját tapasztalatom, hogy én, aki megtanultam helyesen beszélni és bólogatni bolgárul, ha új ismerőssel beszélgetek, mindig rákérdez, hogy most bolgárul vagy magyarul bólogattam? Könnyen adhat félreértésre okot az

is, ha egy bolgár a vasúti pénztárnál két jegyet kér, s ehhez felmutatja mutatóujját és középső ujját. A pénztáros másként fogja értelmezni és lehet, hogy becsukja az orra előtt az ablakot. Pedig csak arról van szó, hogy senki sem tanította meg neki, hogy Magyarországon a kettőt hüvelykujjunkkal és mutatóujjunkkal jelezzük.

A magyar naptári ünnepek iránt a nyelvtanulás minden szintjén érdeklődnek a hallgatók. Bármikor beszélhetünk a magyar ünnepekről a hallgató anyanyelvén is, hiszen fontos, hogy tisztában legyen azzal, mit illik és mit nem, akkor is, ha még nem beszél jól magyarul. Például állami ünnepek alkalmából ne köszöntse magyar kollégáját (angolul sem), mert ez Magyarországon nem szokás. Bulgáriában igen.

A magyarul nem beszélő bolgárnak is tudnia kell, hogy Magyarországon nem illik egy órát késni, ha vendégségbe vagyunk hivatalosak. Nem illik a háziasszonynak krizantémot vinni a tisztelet jeléül (Bulgáriában ez elfogadott).

A magyar köszönési és köszöntési formákat ugyan bőségesen gyakorolhatjuk a tankönyv leckéi alapján, de azért e téren is akad még tennivalója a nyelvtanárnak. Magyar nyelvkönyveinkben ugyanis „mostohagyerek” a *kezét csókolom*, bár a mai magyar nyelvhasználatból nem tűnt el. A magyar nyelvkönyvek hősei tegeződnek vagy magázódnak (ritkábban). Tapasztalatom azt mutatja, hogy a szerzők többnyire fiataloknak írják a nyelvkönyveket. Erre utalnak a leckék témái is. A *kezét csókolom*, *csókolom*, *kézcsók*, sőt *csóközön* és egyéb változatokat (természetesen megfelelő stilisztikai és szituációs magyarázattal) meg kell tanítanunk a hallgatóknak. A bolgár hallgatónak azt is el kell mondani, hogy így a férfiak köszöntik a nőket, valamint a gyermekek az ismerős felnőtteket. Előfordult már ugyanis, hogy magyarul tanuló bolgár nő férfinak mondta, hogy *kezét csókolom*, vagy pedig *csókolommal* fogadta a magyar férfi köszönését. A viselkedési normákat és a beszéd illemtanát a nyelvtanulás folyamatába lehet és kell beépíteni, akkor is, ha az adott tankönyvi lecke csak közvetve ad rá lehetőséget.

Szeretném még egyszer kihangsúlyozni, hogy ehhez a tantárgyhoz nem tudok tankönyvet elképzelni. Egyrészt a tankönyv már a megjelenése pillanatában veszít az időszerűségéből, másrészt nincs olyan mű, amelyet a világ 30 országában lehetne használni. A Magyarországról kialakított kép szempontjából nagyon fontos, hogy – az adott ország nyelvén megszólaló – minél több szépirodalommal és szakirodalommal ismerkedjenek meg a hallgatók.